

simul jejunare, et pietatis officio satisfacere. Denique propter necessitatem excusantur ii, qui ex officio laboriosis operibus dant operam, quæ vires corporis exhauriunt, ut fabri murarii, ferrarii, lignarii, et similes.

Cæterum de his ipsis, qui a jejunii legibus excusantur, multæ regulæ traduntur, quas non existimamus huic nostro operi inserendas; præsertim cum de his rebus copiosissime scribant tum scholastici Theologi, in quartum sententiam tum etiam ii, qui summas casuum conscientie confecerunt.

Illud non est prætereundum, semper in Ecclesia orientali fuisse leges jejunii severiores, quam in occidentali. Scribit enim sanctus Basilius, in oratione secunda de jejunio, pueros quoque et viatores, et omnes omnino homines edictum jejunii suscipere. Nec solum carnibus, et iis, quæ ex lacte conficiuntur, sed etiam a vino et piscibus in Quadragesima orientalis Ecclesie jejunare solebant, ut ex eodem Basilio, in orationibus de jejunio, ex Chrysostomo in primis homiliis in Genesim, ex Catechesibus Cyrilli, et epistolis Paschalibus Theophili potest intelligi.

CAPUT XI.

De fructibus, et utilitate jejunii.

Sequitur quartum caput disputationis, in quo de fructibus et utilitate jejunii disserendum esse diximus. Atque adversarii quidem nostri Lutherani et Calvinistæ in magno errore versantur, secuti Patriarcham suum Jovinianum. Nam quemadmodum Jovinianus docebat, nihil prodesse ad salutem jejunia, delectumque ciborum, ut referunt S. Hieronymus, lib. II. in Jovinianum, et S. Augustinus in lib. de hæresi, cap. 82. Sic etiam Philippus, in confess. Augustana, art. 26. Brentius in confess. Wirtembergensi, in duobus capitibus de jejunio. Calvinus lib. IV. Instit. cap. 12. et Kemnitius in 4. part. examinis, pag. 420. et seq. docent quidem jejunium utile esse ad carnis petulantiam coercendam, ad orationis auxilium, ad signum humilitatis, et poenitentiae; tamen obstinate contendunt, jejunium nihil valere ad pla-

(1) I Cor. IX, 27.

candum Deum, nihil ad satisfaciendum pro peccatis, nihil ad impetrandum auxilium, nihil ad cœleste præmium promerendum.

Nos autem jejunii fructus esse contendimus, tum eos, quos adversarii fatentur, tum etiam eos, quos negant: ac rectissime in Ecclesia cani existimamus: « Qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas virtutem largiris, et præmia ».

Primum igitur, jejunium utilissimum est ad carnem edomandam, et hoc nomine placet Deo, cui placet, ut carnem crucifigamus cum vitiis et concupiscentiis ejus. Quare de jejunio potissimum loquitur Apostolus, cum ait I Corinth. IX. *Castigo corpus meum, et in servitum redigo* (1). Sic enim hunc locum interpretantur Chrysostomus et Theophilactus in commentario, et sanctus Ambrosius, in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem jejunii prædicant Patres, Cyprianus in serm. de Jejunio, et tentatione Christi. Basilius in orat. 4. de jejunio. Chrysostomus homil. 2. in Genesim. Hieronymus in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis. Augustinus in lib. X. Confess. cap. 31. Et Ecclesia universa ad officium horæ primæ canit ex hymno S. Ambrosii: « Carnis terat superbiam potus, cibique parcitas ». Sed hanc utilitatem (ut dixi) adversarii non negant.

Secundo, utile jejunium est ad animam disponendam ad orationem, et rerum cœlestium contemplationem. Sic Moses quæraginta dierum jejunio animam præparavit, antequam ad Dei colloquium auderet accedere, Exod. XXXIV. Sic Helias quadraginta dies jejunat, ut Deum in monte Horeb, sub specie auræ tenuis videre posset, III Reg. XIX. Sic Daniel jejunio hebdomadarum trium præparatur ad revelationes Domini recipiendas, Daniel. X. Sic Ecclesia catholica in profestis magnarum celebritatum jejunia instituit, ut animi paratiores sint ad vacandum rebus divinis, ut S. Bernardus docet, serm. in vigilia S. Andrea: « Jejunium (inquit Chrysostomus homil. 1. in Genes.) animæ nostræ alimentum est, leves ei pennas producit, ut in sublime feratur, et summa contemplari queat ». Vide in eadem sententiam Athanasium, in lib. de virginitate, Ambrosium in lib. de Helia, et jejunio, cap. 3. et Basilium, oratione prima et secunda, de jejunio, qui similitudinibus aptissimis

hanc jejunii utilitatem explicat. Sed non est opus de hac re fusius disserere, cum hanc utilitatem nullus sit, qui neget.

Tertio jejunium utile est ad Deum colendum. Est autem hoc loco observandum, nos non dicere id, quod Kemnitius fingit nos dicere, in 4. part. exam. pag. 421. 490. et alibi, jejunium per se sumptum sine relatione ad ullum bonum finem, ex opere operato esse cultum Dei, meritum, satisfactionem, etc. Nam jejunium per se sumptum, ut solam significat abstinentiam cibi et potus, scimus rem esse mediam, non virtutem, aut vitium. Potest enim fieri, ut quis abstineat a cibo et potu, quia cupit de vita decedere, vel quia non habet quod comedat, aut bibat; vel quia vitio stomachi, aut palati adhorret a cibo et potu. Loquimur igitur solum de abstinentia, quæ ex electione assumitur ad bonum aliquem finem, sic enim jejunium non est res media, sed actus virtutis.

Et quidem proprie jejunium ad virtutem temperantiæ pertinet, atque actus ejus elicitus est, ut scholæ loquuntur, cum versetur circa delectationes cibi et potus moderandas: tamen ad alias etiam multas virtutes pertinere poterit, si ad fines earum ab ipso jejunante referatur. Qui enim jejunat ut melius oret, vel quia vovit Deo jejunium, facit actum religionis. Qui jejunat, ut hoc signo protestetur fidem catholicam adversus Lutheranos, facit actum fidei. Qui jejunat, ut Ecclesie obediat, facit actum obedientiæ. Qui jejunat, ut peccatum admissum puniat, facit actum justitiæ punitivæ, sive poenitentiae. Qui jejunat, ut Christum jejunantem imitetur, facit actum dilectionis.

Nemo autem nostrum somniavit unquam, jejunium esse cultum Dei, vel meritum, aut satisfactionem ex opere operato, ut Kemnitius nesciens quid loquatur, nobis affingit. Opus enim operatum vocamus id, quod non pendet ex merito, virtute, vel devotione operantis, sed ex sola Dei institutione; quo modo Baptismus vim habet ex opere operato, quoniam ex institutione Christi suscipientem justificat, etiamsi forte minister, qui baptismum præbet, sit peccator et inimicus Dei, et sine devotione baptizet. Jejunium autem ut sit meritorium, vel satisfactorium, atque adeo cultus Dei, omnino pendet ex devotione, et virtute jejunantis; proinde non

ex opere operato, sed ex opere operantis vim habet.

Porro, cum dicimus, jejunium esse cultum Dei, non accipimus nomine cultus solum actum religionis proprie dictum, sed omnem actum, qui Deo placeat. Sic enim de cultu loquuntur adversarii, cum jejunium, præcipue voluntarium, cultum esse negant. His igitur præmissis probamus, jejunium cultum esse Dei, primo ex Scripturis. Nam Luc. II. dicitur, Anna vidua coluisse Deum jejunis, et orationibus *νηστειαίς, και δεήσσει λατρεύουσα*, ubi et ponitur nomen cultus, et distinguitur jejunium ab oratione, ut intelligamus non solum orationem, sed etiam abstinentiam, propter Deum assumptam, esse cultum Dei. Nec jejunabat sancta ista mulier quotidie ex mandato Dei, sed plane voluntarie; et tamen hoc jejunio spontaneo vere Deum colebat.

Item Apostolus ad Roman. XII. cum dicit: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum* (1). Loquitur de compressione carnalium concupiscentiarum, quæ fit potissimum per jejunium, atque hanc compressionem et mortificationem hostiam vocat, et *λογικὴν λατρείαν*, id est, rationabilem cultum. Est igitur jejunium, ut per ipsum concupiscentiæ reprimantur, cultus Deo gratus et acceptus. Concilium Nicænum I. can. 5. jejunium Quadragesimæ, cultum appellat, cum ait: « Ut mundum, et solemne Deo jejunium possit offerri ». Tertullianus in lib. de resurrectione carnis: « Sacrificia, inquit, Deo grata dico jejunia, seras et aridas escas ». Certe autem quod sacrificium est, etiam cultus est. S. Leo serm. 2. de jejunio decimi mensis: « Pro consummata, inquit, perceptione omnium fructuum dignissime largitori eorum Deo continentiae libamen offertur ». S. Gregorius homil. 16. scribit, nos per jejunium Quadragesimæ offerre Deo quasi decimas et primitias vitæ nostræ. Quod etiam scribunt Joannes Cassianus, Collat. 21. cap. 29. et alii. Denique jejunium est satisfactorium et meritorium, ut mox probabimus, igitur est cultus Dei, ut nunc de cultu verba facimus.

Quarto, jejunium est utile ad satisfaciendum Deo, vel ad eum placandum. Id primum ostendunt exempla Scripturarum:

(1) Rom. XII, 1.

nam I Regum VII. jejunantes filii Israel cum Samuele, Deum placarunt, et victoriam de hostibus retulerunt. III Regum XXI, Achab rex impius cum Deum ad iracundiam provocasset propter vineam Naboth, indutus cilicio jejunavit, et ambulavit demisso capite. Et eo facto, iram Domini, saltem ex parte, mitigavit. Sic etiam Ninivite Jonæ III. indicto communi jejunio Deum placare studuerunt, et re ipsa placarunt. Idem fecerunt Judæi tempore Esther, et tempore Judith, et placato Deo liberati sunt ab excidio imminenti, Hester IV et Judith. IV. Denique Joel cap. II. hortatur peccatores, ut convertantur ad Deum in jejunio, et fletu, et planctu.

Item probatur ex Patribus, Tertullianus in lib. de jejunio: « Omnium, inquit, erga victus macerationem hæc est ratio, qua rursus interdicto cibo, et observato præcepto, primordiale jam delictum expiaretur, ut homo per eandem materiam causæ Deo satisfaciatur, per quam offenderat ». Et infra: « Sicut primum usus cibi perdidit, ita jejunium Deo satisfaciatur ».

S. Cyprianus, in serm. de lapsis prope extremo: « Iram, inquit, et offensam ejus, jejuniis, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus ». Et infra: « Daniel, inquit, jejuniis promereri Deum nititur, in sacco, et cinere volutatur, exomologesin faciens dolenter, et dicens, etc. ». Quo loco « promereri Deum » pro eo accipit, quod est Deum placare, eique satisfacere, ut ex toto sermone perspicuum est.

S. Basilius orat. I. de jejunio: « In morbum, inquit, incidimus per peccatum, sanemur per penitentiam. Sed penitentia sine jejunio otiosa et infrugifera est; per jejunium satisfacito Deo ».

Kemnitius in 4. part. examin. pag. 493. notat hoc loco, vocem ἀπολόγησαι, quam interpretes reddidit satisfacito, non significare satisfacere, vel defendere, aut excusare, sed reatum agnoscere, et culpam deprecari. At quis unquam audivit, ἀπολογήσασθαι esse reatum agnoscere? nisi forte idem sit excusare et accusare; confiteri et negare. An hoc non est pro arbitrio vocabulorum significationes invertere. Itaque ἀπολογήσασθαι proprie significat defendere et excusare; et quia satisfacito pœnalis compensat delictum, et eo modo purgat et aufert, ideo ad eam significandam utuntur sæpe auctores vocabulo excusandi, et contra vocabulo satisfaciendi ad

excusationem significandam. Hoc autem loco certum est sententiam S. Basili esse, ut opponamus iræ Dei, tamquam clypeum pro peccato jejunium, quod illud excusabit non negando, sed satisfaciendo et compensando.

S. Ambrosius in lib. de Elia, et jejunio, cap. 3. « Jejunium, inquit, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis ». Et cap. 4. dicit jejunio tegi et ablui peccata. Et cap. 9. ipsum jejunium sacrificium reconciliationis appellat.

S. Epiphanius in compendiaria doctrina, quæ est ad finem librorum adversus hæreses: « Jejunamus, inquit, non ut beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed ut Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram confiteamur; et ut pro peccatis nostris jejunia nobis apud Deum supputentur ».

Hoc etiam loco Kemnitius admonet, depravari hanc sententiam a Jesuitis, in Græco enim sic legi, ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἰνεῖται ἡμῖν εὐλόγηστοι θεοῦ γένωνται, hoc est, ut ipse verfit, ut pro peccatis jejunia nobis fiant grata et accepta Deo.

At nonne est omnino idem jejunia pro peccatis supputari; et jejunia pro peccatis fieri grata et accepta Deo? Itaque ipse idem Kemnitius paulo post ab Epiphani sententia recedere se libere profitetur?

S. Hieronymus, in commentario ad cap. III. Jonæ: « Saccus, inquit, et jejunium arma sunt penitentiae, auxilia peccatorum ». Et lib. II. adversus Jovinianum scribit, ipsam etiam Sodomam et Gomorram jejunio Deum potuisse placare.

S. Joannes Chrysostomus homil. I in Genes. « Communis, inquit, nostri omnium Dominus, veluti pater filios indulgenter amans, cupiens ea, quæ unquam peccavimus, nos abluere; hanc nobis, quæ per jejunium fit, curationem adinvenit ».

S. Augustinus serm. 60. de tempore: « Nemo, inquit, pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia jejundet ». Ac ne dicat Kemnitius, hunc sermonem fortasse non esse Augustini, idem auctor in serm. de utilitate jejunii, quem ipse etiam Possidius nominatim S. Augustino tribuit: « Responde, inquit, tentatori, ex crucio me plane, ut ille parcat, do de me pœnas, ut ille subveniat, ut placeam oculis ejus ».

S. Leo serm. 4. de Quadragesima: « Magna, inquit, divinæ institutionis salubritate

provisum est, ut ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas, et pia opera redimerent, et jejunia casta decoquerent ». Idem serm. 4. de jejunio septimi mensis dicit jejunii sacrificio Deum placari. Ac similes sententiæ in S. Leone passim leguntur.

Sanctus Bernardus serm. 66. in Cantica: « Ego, inquit, interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitionis pro impietate ». Item serm. 4. de Quadragesima: « Pro eo, inquit, quod ipsis quoque licitis abstinemus, ea nobis, quæ prius commisimus, illicita condonantur etc. ».

Quinto jejunium utile est, ad merendum et impetrandum beneficia Dei temporalia, et sempiterna. Nam ut in lib. I Regum cap. I. legimus, Anna uxor Helecanæ filium Samuel per jejunium impetravit. « Anna (inquit sanctus Hieronymus lib. II. in Jovinianum) inanem cibo ventrem filio meruit implere ». David quoque jejunio se afflixit, ut periclitanti filio vitam impetraret, II Regum XII. Sara item per jejunium a dæmonio liberatur, Tob. III. atque hoc forte est genus illud dæmoniorum, quod non ejicitur nisi per orationem et jejunium, ut Dominus ait, Matth. XVII.

Sed est insignis locus præter cæteros, pro merito jejunii, Matth. VI. *Tu autem cum jejunas unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans. Et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi (1)*. At quid, quæso, reddet, nisi mercedem? Opponet enim Dominus hoc jejunium illi, de quo antea dixerat, *exterminant facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

Calvinus in commentario hujus loci scribit, mercedem accipiendam esse improprie, quoniam merces promittitur etiam orationi: et tamen quod oranti datur non est merces, sed donum. Addit non esse eandem rationem orationis et jejunii, quoniam oratio est cultus Dei, cum sit opus a Deo præceptum, jejunium non est cultus, cum non sit præceptum, sed res media et indifferens. Ex quo sequitur, ut orationi per se reddatur merces; jejunio autem non per se, sed ut rationi deservit.

At fallitur Calvinus, nam tametsi orationi, ut oratio est, respondeat potius donum,

quam merces, tamen orationi, ut est opus bonum, et ex charitate profectum, omnino debetur merces. Et hoc modo tum ipsi orationi, tum jejunio mercedem respondere Salvator affirmat. Falsum est autem, jejunium esse rem mediam, si sumatur (ut a nobis sumitur) pro abstinentia ex electione assumpta ad bonum aliquem finem. Sic enim non est res media, sed actus virtutis, et res a Deo præcepta, et illi gratissima, non solum ut orationi deserviens, sed etiam per se ut actus temperantiæ, vel alterius cujuscumque virtutis.

His testimoniis et exemplis Scripturæ subjeci possunt testimonia, atque exempla Patrum. Sanctus Joannes Apostolus, teste Clemente Alexandrino, apud Eusebium lib. III. histor. cap. 17. crebra duxit jejunia, ut gratiam Dei cuidam juveni impetraret. Idem etiam Joannes scripturus Evangelium indicit solemne jejunium, ut gratiam recte scribendi acceperit mereretur, ut S. Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum, et eum secutus venerabilis Beda in primum caput Joannis.

Tertullianus in lib. de jejunio: « Etiam, inquit, sacramentorum agnitionem jejunia de Deo merentur ».

S. Ambrosius in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem: « Qui sunt, inquit, hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii »?

S. Gregorius Nazianzenus, oratione de laudibus Cypriani, explicans quibus armis sancta quædam virgo diabolus a se repulerit: « Jejunii, inquit, et humicubationis pharimacum objecit ».

S. Athanasius in lib. de virginitate, non procul ab initio: « Vides, inquit, quid faciat jejunium? morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat, pravas cogitationes expellit, cor mundum efficit etc. » Et infra: « Quisquis, inquit, ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco jejunio (inquam) statim spiritus malos afflictos abscedere, vim jejuni metuentes ».

Sanctus Basilius orat. I. de jejunio: « Jejunium, inquit, ad venturi sæculi mala fugienda et assequenda bona utile est etc. ».

S. Joannes Chrysostomus, serm. 1. de jejunio: « Jejuna, inquit, quia peccasti; jejuna ut non pecces: jejuna, ut accipias: jejuna, ut permaneant quæ accepisti ».

(1) Mat. VI, 17.

S. Hieronymus in II. lib. adversus Jovinianum ex proposito disputat, meritorium esse jejunium.

S. Augustinus serm. 62. « Jejunium, inquit, remedium est, aut primum. Hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut primum regni caelestis acquirat ».

Auctor libri de ecclesiasticis dogmatibus, qui habetur in 4. tomo S. Augustini, sic loquitur cap. 68. « Pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino, vel carnibus, nihil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Joviniani est ».

S. Leo serm. 1. de jejunio septimi mensis: « Ut per humilitatem, inquit, jejunii contra omnes hostes nostros divinum mereamur auxilium ».

Ad aliqua testimonia Patrum, quae in toto praesenti capite citavimus, respondere nititur Kemniti, in 4. part. examinis, pag. 490. et seq. Primo dicit, Patres saepe rhetoricari solitos: nam existimant, ut ipse ait, se hujusmodi rhetoricis exaggerationibus efficacius posse homines ad suscipienda et exercenda jejunia promovere. Sicut Chrysostomus fatetur in lib. de compunct. cordis, quaedam cohortatorie magis, quam vere dici.

Secundo addit, posse Patrum sententias ad analogiam fidei explicari, si dicamus, eos tribuere jejunio tamquam causae remotae id, quod convenit orationi, vel poenitentiae, quibus jejunia servire debent.

Tertio, objicit aliqua loca Patrum, ubi legimus, jejunium a cibis nihil prodesse, nisi jejunetur a vitiis. Ac dicit, in his locis se Patres explicasse.

Quarto, cum videret non satis commode verba Patrum ita exponi, fatetur eos errare: « Negari, inquit, non potest, Patres in rhetoricis illis jejunii encomii saepe longius protractos, ab analogia fidei, et norma Scripturae non parum discessisse ». Et infra: « Quando contra hanc fidei analogiam Pontificii talia veterum dicta urgent, cogimur salva reverentia, quae tam magnis viris debetur, illa rejicere, ut fundamentum salutis salvum retineamus ». Et infra: Quando Pontificii tales veterum excessus ad palliandas et stabiliendas superstitiones de jejuniis opiniones producant, cogimur contradicere, et a Patrum exorbitantibus vestigiis aliquantisper discedere, ut juxta canonem Scripturae recto pede ad veritatem Evangelii ambulare possimus ».

Sed haec omnia facile refelluntur. Nam

quod attinet ad primum, si Kemniti unum aut alterum Patrem rhetorica amplificatione usum esse diceret, non videretur omnino sine ratione loqui: at quis credat, nullum fuisse ex tanto numero Patrum, qui non extulerit supra veritatem jejunii laudes? Adde quod multa testimonia adduxerimus non excerpta ex sermonibus, sed ex libris dogmaticis, vel commentariis Scripturarum, in quibus locum non habent rhetoricae amplificationes. Quod autem Kemniti Chrysostomum citat ex lib. de compunct. cordis, plane contra se citat. Chrysostomus enim eo loco, non laudat, sed reprehendit eos, qui ad homines terrendos aliqua cohortatorie, non vere dicta existimant.

Quod attinet ad secundum. Non possunt testimonia Patrum ita exponi, ut solum velint jejunium servire orationi et poenitentiae, praesertim si dicatur, jejunium signum esse poenitentiae, non autem partem, sive opus, et fructum poenitentiae. Patres enim omnia distincte docent, nimirum jejunio juvari orationem, et praeterea placari Deum, impetrari beneficia, satisfieri pro peccatis, etc.

Porro non facit ad rem, quod affertur tertio loco. Fatemur enim parum prodesse jejunia a cibis, si non abstinence a vitiis; sed ideo jejunia utilissima esse dicimus, quia juvant, ut purgemur a vitiis, et ut in vitia non labamur. Proinde non pugnant sententiae Patrum inter se, neque una sententia impedit, quo minus aliae sint verae, etiamsi proprie et sine tropo accipiantur.

Quod vero quarto loco Kemniti dicit, id plane satis est ad ipsius et ejus similium novatorum temeritatem coarguendam. Quis enim sibi persuadere possit, tot sanctissimos et doctissimos Patres minus recte canonem sacrae Scripturae intellexisse, et fundamentum fidei et salutis tenuisse, quam paucos novatores, magis Grammaticos quam Theologos? Quis non magis credat Kemniti exorbitasse, et a norma, atque analogia fidei recessisse, quam Basilium, Chrysostomum, Ambrosium, Hieronimum et alios, quos citavimus, quibus injuriam facimus, si cum eis novatores istos ulla ex parte comparemus.

CAPUT XII.

Solvuntur objectiones.

Sed videamus quae ipsi argumenta habeant, ut probent, jejunium non esse cultum, nec satisfactorium, vel meritorium.

Primum objicit Brentius, testimonium Isaiae, c. LVIII. « Numquid tale est jejunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam etc. Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi? Dissolve colligationes impietatis etc. ». Addit Kemniti testimonium Hieremiae, cap. XIV. « Populus hic diligit vacillare pedibus, et non abstinere, vel cohibere se. Ideo Domino non est complacitum in illis. Et si igitur jejunent, non exaudiam. » Item testimonium Zachariae, cap. VII. « Cum jejunaretis, et plangeretis, numquid jejunium jejunastis mihi? » His testimoniis, aliisque similibus probari existimant, jejunium non esse cultum Dei.

Respondeo: Ex allatis testimoniis non solum non colligitur, jejunium non esse cultum Dei, sed colligitur omnino contrarium. Nam cum Dominus dicat, non placere sibi jejunium eorum, qui non student mores emendare, satis aperte indicat, illud jejunium sibi placere ac per hoc esse cultum, quod est conjunctum cum justitia et pietate. Itaque cum dicitur: « Numquid hoc est jejunium, quod elegi, affligere hominem per diem animam suam? » Subintelligendum est, solum, ut monet S. Hieronymus in commentario, ut sensus sit, non placere Deo jejunium, in quo solum affligitur anima, sed illud, in quo cum afflictione animae conjuncta est emendatio morum. Placere enim Deo, ut homines jejunando affligant animam, perspicuum est ex cap. XVI. et XXIII. Levitici, et cap. XXXIX. Num ubi Deus indicit jejunium septimi mensis, et non solum dicit: *Affligetis animas vestras*, sed etiam addit: *si quis ea die afflictus non fuerit, peribit anima ejus de populo suo* (1).

Secundo, objicit Calvinus illud Joelis II. *Scindite corda vestra et non vestimenta vestra*. Id est, non carnis afflictione, sed cordis contritione convertimini ad Deum.

Respondeo: Per scissionem vestium non significatur jejunium, aut alia corporalis afflictio, sed signum plane externum doloris, et poenitentiae. Jejunium enim conjungitur ab eodem propheta cum ipsa conversione et contritione cordis ut fructus ejus: *Convertimini ad me in toto corde vestro in jejunio, et fletu, et planctu*. Deinde non prohibetur scissio vestium, quidquid tandem illa significet, nisi quando non ei respondet cordis contritio. Itaque sensus est: nolite scindere solum vestimenta, sed etiam corda. Scissionem

enim vestium in signum detestationis ac doloris, non displicuisse Deo, vel ex eo potest intelligi, quod etiam post Christi adventum Apostoli hac caeremonia usi fuisse inveniuntur, Actor. XIV.

Tertio objicit Philippus verba illa B. Pauli, I ad Timoth. IV. *Exerce te ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum valet: pietas autem ad omnia* (2). Ubi nomine corporalis exercitationis intelligitur jejunium, ut Ambrosius in commentario exponit. Quare cum opponatur jejunium pietati, quae proprie ad cultum Dei pertinet, sequitur, ut jejunium proprie non sit cultus.

Respondeo: Duae sunt hujus loci explicationes. Una est commentarii, qui tribuitur Ambrosio, quae quidem per corporalem exercitationem jejunium intelligit, sed per pietatem non intelligit cultum Dei proprie dictum, sed misericordiam in pauperes. Vult autem hic commentarius, jejunium ad modicum utile esse; nisi cum misericordia, et eleemosynis conjungatur. Quod idem docet Chrysostomus, homil. 78. in Matth. ubi dicit, jejunium sine eleemosynis nihil valere. Quod intelligendum est, si eleemosynae faciendae praecipuum occurrat, et is qui jejunat, tam sit avarus, ut nolit eleemosynam facere etiam de eo, quod sibi superest, et quod alias consumpsisset, nisi jejunare instituisset. Alioqui enim jejunium cum eleemosyna conjungere non est necessarium, quamvis sit utilissimum. Quare S. Ambrosius serm. 33. S. Augustinus serm. 56. et S. Leo serm. 2. de jejunio decimi mensis, non jubent, sed hortantur, ut unusquisque tempore jejunii prandium, quod sibi ipse subtrahit, pauperibus erroget.

Altera expositio verior, et plane ad mentem Apostoli, est Chrysostomi, Theodreti, Theophilacti, Oecumenii et aliorum, qui per corporalem exercitationem non intelligunt jejunium, sed studium corporis confirmandi, et corroborandi, quod faciunt athletae, gladiatores, milites, et caeteri, qui viribus corporalibus egent. Sumit enim Apostolus similitudinem ab athleticis, cum ait: *Exerce te ipsum ad pietatem*. Nam id significat vox Graeca *γυμναζε*. Et sensus ejus loci hic est, exerce te more boni athletae ad cursum, vel certamen pietatis. Hoc enim vere utilissimum est, tum in hac vita, tum in futura. Nam qui vires exercent ad cursum, vel cor-

(1) Levi. XXIII, 27; Joel. II, 12. — (2) I Tim. IV, 7.